

ДАВНЬОРУСЬКА НАРОДНІСТЬ: НОВА ВЕРСІЯ СТАРОГО МІФУ

У 1998 р. прибічники існування “давньоруської колиски трьох братніх народів” мали всі підстави відзначити 50-річний ювілей проблеми. Адже пів сторіччя тому, а саме 1948 року московський історик В.Мавродін у праці “Формирование русской нации” вперше декларував існування в Київській Русі єдиного східнослов’янського етносу давньоруської народності.

Спадщина Київської Русі – ключове питання історії Східної Європи, ідейне підґрунтя експансії Російської імперії на захід. Без об’єктивного визначення дійсного історичного спадкоємця княжого Києва претензії Москви на його історичний спадок були, є і будуть небезпечним, дестабілізуючим фактором у Східній Європі, джерелом постійної загрози незалежності України.

Суперечка українців та росіян або “южан и северян” за образним виразом О.Піпіна за княжий Київ не вщухає протягом семи століть, набуваючи відповідних історичній епосі форм. Давньоруська народність є останньою трансформацією імперських претензій на киеворуську спадщину шляхом заперечення прямого генетичного зв’язку українців з південними русичами X – XIII ст. Однак сформувалася ця неоімперська концепція лише в середині XX ст.¹ Їй передував довгий діалог між українцями та імперською Москвою, що своїм корінням сягає часів розпаду Київської Русі та початку формування власне російської держави на Верхній Волзі в XIV ст.

Показово, що після падіння княжого Києва під ударами татар південноруські літописці звать Галич “другим Києвом”. Цю традицію підхоплюють ідеологи українського козацтва XVII – XVIII ст., які вважають козаків – “племенем народу Руського, предки якого разом з Володимиром хрестилися”, а козацька вітчизна, за Самійлом Величком, отримала “благочестя від святого і рівноапостольного князя Володимира Київського, що просвітив Русь хрещенням”. На цій позиції твердо стояв автор “Історії Русів”, що вплинула на формування поглядів не тільки Т.Шевченка та М.Гоголя, а й О.Пушкіна.

Правителі Московського царства з часів його зародження на Верхній Волзі також висували претензії на київську спадщину. У XV ст. тут формується історичний міф про Москву, як третій Рим, що нібито має династичні права на землі двох своїх попередників – власне Риму та Константинополя. Ця ідеологічна концепція була далека від історичної правди і являла собою типовий імперський історичний міф, головна мета якого ідейне обґрунтування харизми правлячої династії та експансії молодій державі на землі сусідів.

Авторами цього історичного міфу були православні церковники, що втекли до Москви із захопленого турками 1454 р. Константинополя. Вони проголосили московських князів династичними спадкоємцями візантійських імператорів та захисниками православ’я. Вони ж пишуть фантастичний родовід московських правителів, прашурами яких нібито були біблійний Ной, фараон Рамзес II, Олександр Македонський, Птолемей, Клеопатра, імператор Риму Август. Від одного з трьох братів Августа Пруса буцімто походить Рюрик, безпосередній прашур московських князів. Спираючись на цю казкову генеалогію московські князі вважали себе не тільки прямими нащадками згаданих правителів минулого, але й династичними спадкоємцями їхніх володінь.

Абсолютно фантастичний родовід правителів не викликав сумнівів у Москві XV – XVI ст. і був джерелом гордощів княжої родини. Так, Іван IV Грозний вважав своє походження від імператора Августа справою безсумнівною і загальновідомою. 1578 р. до Москви прибуло посольство польського короля Стефана Баторія, який за походженням був волохом – князем Семиграддя в Трансильванії. Послам передали слова Івана IV: “Великому государю с королем Стефаном быти в братстве непригоже, потому что его государство начато от Августа, кесаря Римского и от Пруса, Августова брата, а что Седмиградского государства нигде есмя не слышали...”².

Так формувалося ідеологічне підґрунтя російського самодержавства, що віками освячувало військову експансію на землі Київської Русі, які сприймалися як династична спадщина московських правителів.

На початку XIX ст. казкову версію історії Московського царства модернізував у відповідності з часом фундатор офіційної історії Російської імперії М.Карамзін. Автор сентиментального роману “Бедная Лиза” М.Карамзін пише белетризовану “Историю государства Российского”. “Співець

російського самодержавства” називає Київську Русь просто Росією, персонажів давньоруських літописів росіянами, а Київ, довільно перефразуючи літописця Нестора, “матір’ю городів російських”³.

Дискусія між українцями та росіянами за спадщину княжого Києва різко загострилася в середині XIX ст. М.Погодін проголосив, що росіяни спочатку мешкали у княжому Києві, але після татарської навали переселилися на Верхню Волгу, а на їхнє місце з Волині та Прикарпаття прийшли українці.

Погодінська концепція не витримала гострої критики М.Максимовича, і особливо М.Костомарова, який у своїй статті 1861 р. “Дві руські народності” переконливо показав окремішність українців від росіян і їх прямиї зв’язок з княжим Києвом і Галичем. Дещо пізніше цю думку розвивали історики В.Антонович, М.Драгоманов, М.Дашкевич та мовознавці О.Потебня, А.Кримський. Підсумував 50-річну дискусію “южан с северянами” про початок історії східних слов’ян М.Грушевський у програмній статті 1904 р. Дослідник переконливо показав, що “Київська держава, право, культура були утвором однієї народності, українсько-руської; Володимиро-московська – другої, великоруської... Київський період перейшов не у володимиро-московський, а в галицько-волинський XIII віку... Володимиро-московська держава не була ані спадкоємницею, ані наступницею Київської, вона виросла на своєму корені... Общеруської історії не може бути, як немає общеруської народності”⁴.

Вже з другої половини XIX ст. сумніви щодо правдивості офіційної, імперської версії етнічної історії Східної Європи, висловили не тільки згадані українські, а й деякі відомі російські вчені. На їхню думку Київська Русь не могла бути заснована росіянами, бо на час її постання в IX ст. великоруська гілка східних слов’ян ще взагалі не існувала.

Доречно процитувати міркування російського історика К.Д.Кавеліна⁵ з праці “Мысли и заметки о русской истории”, яка вперше вийшла друком ще 1866 р. Однак офіційні історики Російської імперії та Радянського Союзу, фактично, ігнорували її. На думку відомого російського історика М.Покровського⁶, це пояснюється невідповідністю думок К.Д.Кавеліна офіційній імперській історичній концепції. Говорячи про етногенез росіян у згаданій праці останній стверджує: “...Мы прожили не тысячу лет, а гораздо меньше. Раскроем первую нашу летопись, которая писалась во всяком случае не позже XI в. Составитель ее знает малороссиян и перечисляет разные отрасли этой ветви русского племени; называет северо-западные отрасли того же племени; кривичей (белорусов) и славян, упоминает еще радимичей и вятичей, происшедших от ляхов; но замечательно, что великоруссов он вовсе не знает. На восток от западных русских племен, где теперь живут великоруссы, обитают по летописи, финские племена... Где же были тогда великоруссы? О них в перечислении племен, живших в теперешней России, не упоминается ни слова... Из его совершенного умолчания следует заключить, что в то время этой ... ветви русского племени, еще не существовало. С другой стороны, мы знаем, что колонизация финского востока началась с XII века. Таким образом, мы имеем все основания предполагать, что великоруссы образовались в особую ветвь не ранее XI века... Спрашивается, что же такое великоруссы?.. Восточная отрасль русского племени образовалась частью из переселенцев из Малороссии и северо-западного края на финской земле, частью из обруселых финнов... Обрусевшие финские племена внесли новую кровь, новые физиологические элементы в младшую ветвь русского племени... В образовании великорусской ветви, ее расселении и обрусении финнов состоит, интимная, внутренняя история русского народа”.

К.Д.Кавеліну вторять такі знані російські вчені як В.Ключевський⁷: “В особе князя Андрея (Боголюбского) великоросс впервые вышел на арену истории” та О.Піпін⁸: “Историческая деятельность древнего Киева принадлежит южной отрасли”. Схема М.Грушевського 1904 р. остаточно перемагає в працях видатного російського історика О.Преснякова⁹, який застосовує її в дослідженні історії російської держави. Витоки російського народу та його держави він бачить не в княжому Києві, а на Володимиро-Суздальських землях XII – XIV ст.

В період між двома світовими війнами ця історична схема лишалася загально визнаною як у радянській, так і в емігрантській російській історіографії. Її палким прибічником був лідер радянської історичної науки 20 – 30-х рр. історик-марксист Михайло Покровський, який визнавав “Київську Русь Малоросією, тобто Україною”¹⁰. За нею викладалася середньовічна історія Східної Європи не тільки у вищій, але й у середній радянській школі. Поширилася вона і серед істориків російської еміграції. Так, П.Струве відокремлював історію Київської Русі від російської національної. Він писав: “Головним фактором утворення великоруської нації була Московська держава та монголо-татарські впливи”¹¹.

Після перемоги російських націонал-комуністів на чолі з Й.Сталінін над інтернаціонал-комуністами Л.Троцького ідеологи СРСР поступово повертаються до шовіністичних історичних концепцій Російської імперії. У 1934 р. при загадкових обставинах помирає в лікарні батько наукової ан-

тиімперської схеми історії східних слов'ян М.Грушевський. Розгром школи М.Покровського у 1936 р. був ще одним з етапів становлення імперської ідеології у Радянському Союзі. Завершити цей процес завадила Друга світова війна, перемога в якій ще більше підіграла шовіністичні настрої у сталінській Москві.

На вихід радянської імперії на світову арену в якості супердержави офіційна наука відгукнулася відродженням у новій формі старих історичних концепцій російського імперіалізму. В працях радянських медієвістів з'являються не зовсім ясні пасажі про існування в давньоруський час етнічної спільноти, що передувала формуванню власне російського народу. Однак першим чітко сформулював концепцію давньоруської народності, що нібито, з одного боку, була колискою трьох братніх народів, а з другого – централізованої Московської держави та її історичного спадкоємця Радянського Союзу, В.Мавродін¹².

Обговорення мавродінської концепції формування російського народу відбулося на початку 1951 р. в Інституті історії АН СРСР. Її автор стверджував, що у зв'язку з утворенням Київської держави племена східних слов'ян у IX – XI ст. об'єдналися в єдину давньоруську народність зі спільною для всієї держави мовою. Розпад давньоруської народності розпочався за доби феодальної роздробленості і завершився під ударами татаро-монголів. З її уламків в XIV – XV ст. почали формуватися великоруська, українська та білоруська народності¹³.

Декларативна через слабку аргументацію мавродінська концепція не узгоджувалася з глибоко аргументованими поглядами на етнічні процеси в Київській Русі класиків не тільки української (М.Костомаров, М.Грушевський), але й російської (К.Кавелин, М.Покровський, О.Пресняков) історичної науки. З різкою критикою існування стійкої давньоруського етносу в IX – XIII ст. виступили такі знані російські вчені як В.Пашуто, О.Зимін, В.Сидоров, Г.Санжаєв та ін. В.Мавродін погодився з опонентами і навіть пообіцяв переглянути свої погляди щодо етнічної єдності давньоруської людності¹⁴.

Однак зразу ж після розгрому концепції В.Мавродіна про спільну давньоруську колиску росіян, українців та білорусів хором і тими ж словами заговорили всі провідні радянські медієвісти і навіть її колишні опоненти¹⁵. Така радикальна трансформація уявлень відомих вчених про Київську Русь мала поважну причину. 10 січня 1954 р. газета “Правда” надрукувала схвалені ЦК КПРС “Тези про 300-річчя воз'єднання України з Росією”. Щойно розкритикована провідними російськими істориками давньоруська народність, в існуванні якої врешті решт висловив сумніви навіть її автор, була проголошена “колискою трьох братніх народів” і лягла в основу офіційної радянської концепції етнічної історії східних слов'ян. Авторитетна думка відомих українських та російських істориків (М.Костомарова, К.Кавеліна, М.Грушевського, А.Кримського, О.Преснякова, М.Покровського та багатьох інших) щодо Київської Русі, як невід'ємної складової української історії, фактично була демонстративно проігнорована.

З цього часу кожен радянський дослідник, який бодай торкався етнічних процесів на Русі, був вимушений вживати освячену вищим партійним керівництвом формулу “давньоруська народність – колиска трьох братніх народів”. Зазначимо, що більшість вчених із зрозумілих причин робили це досить формально. Все це в першу чергу стосувалося українських істориків, які теж були змушені констатувати існування давньоруської етнічної спільноти¹⁶.

Знайшлися ентузіасти, які протягом 70 – 80-х рр. XX сторіччя розвинули ідеї В.Мавродіна щодо етнічної єдності східного слов'янства у X – XV ст. Якщо останній добу феодальної роздробленості XII – XIII ст. інтерпретував як початок розкладу давньоруського етносу, то І.Б.Греков навпаки побачив у політичному розпаді Київської Русі на окремі князівства нестримне бажання князів об'єднатися в “общерусском единстве”. І так всім їм цього хотілося, що “об'єдинителі” навіть посварилися між собою, бо кожен боровся за “свой вариант единства всей русской земли”¹⁷.

Така марксистська діалектика в інтерпретації минулого привела прибічників давньоруської народності до парадоксальних висновків. Виявилось, що східні слов'яни “...вважали себе єдиним руським народом і в кінці XVI ст., і в XVII ст. Тому так охоче і радісно сприйняли возз'єднання і на Україні і в Росії”¹⁸. Виходить за Богдана Хмельницького українського етносу ще не існувало. Іншими словами, не тільки Київська Русь, а й козацька Україна не були українськими. Твердити таке не наважувалися навіть М.Карамзін та М.Погодін. В.Пашуто, який у 1951 р. відкидав саму можливість існування давньоруської народності, 1982 р. твердить, що росіяни беруть початок саме від неї і “склалася вона на східнослов'янській основі ще в епоху давньої Русі”. А раз так, то “російська централізована держава виступає спадкоємицею давньоруської”¹⁹. А віце-президент Академії наук СРСР П.Федосєєв йде ще далі і відверто заявляє в українському академічному виданні: “соціально-політична спадщина Київської Русі була перебрана Великою Росією, що було великим кроком уперед у розвитку і підготованні майбутньої централізації”²⁰.

Так наукові вправи ЦК КПРС за допомогою радянської партійної науки сягнули своєї справжньої мети – загарбання імперським етносом історичної спадщини величезного регіону Східної Європи з метою ідеологічного виправдання своєї експансії на землі сусідів. А позірний інтернаціоналізм доктрини, яка проголошувала рівність прав усіх східнослов'янських народів на їх спільну киеворуську колиску, виявився лицемірною облудою для легковірних “молодших братів”. Як слушно зауважує П.Толочко: “за 50 – 80 роки нашого століття теоретичний постулат рівності трьох східнослов'янських народів (щодо киеворуської спадщини) на практиці трансформувався в російський пріоритет. Вважалося цілком природним починати історію Росії від Київської Русі і політично небезпечним стверджувати те саме стосовно України”²¹.

Остаточну перемогу неоімперської історичної концепції в СРСР знаменувало святкування 1000-річчя хрещення Русі не в Києві, де воно власне відбулося, а в Москві, якої під час хрещення киян взагалі не існувало. Так, “спільна” для українців, білорусів та росіян колиска опинилася там, де й вона й з'явилася на світ – в імперській Москві.

Концепція давньоруської народності – типовий витвір кремлівських ідеологів і по своїй суті не є науковою. Адже сформувалася вона з ініціативи ЦК КПРС, спираючись на згаданий партійний документ 1954 р. Не дивно, що не тільки М.Костомаров чи М.Грушевський, а й С.Соловйов та В.Ключевський навіть не підозрювали про існування єдиного давньоруського етносу. Не маючи переконливих контраргументів прибічники цієї псевдонаукової конструкції були змушені демонстративно ігнорувати глибоко аргументовану наукову схему етногенезу східнослов'янських народів, колективно вироблену класиками української та російської науки кінця XIX – початку XX ст.

Отже, декретований ЦК КПРС міф про “давньоруську колиску трьох братніх народів” є радянською модифікацією імперського міфу про “Москву третій Рим”. Ця свідомо фальсифікація лежить ганебною плямою на радянській історіографії. Справжньою матір'ю давньоруської народності був не княжий Київ, а сталінська Москва.

Проблема давньоруської народності неодноразово розглядалася автором цих рядків²². Не витримують критики головні аргументи на користь її існування. Суттєві сумніви викликає сам факт існування окремої давньоруської мови, правомірність розгляду кирило-мефодіївського культурно-релігійного комплексу, як етнокультури єдиного давньоруського народу. Адже римо-католицький комплекс Західної та Центральної Європи за доби середньовіччя не свідчив про існування єдиного етносу від Вісли до Атлантики. Тим більше єдина держава Київська Русь не може бути свідченням етнічної єдності її населення. Як будь яка імперія вона контролювала землі різних народів.

Однак головним недоліком концепції давньоруської народності є те, що по суті вона є типовою ідеологічною, а не науковою конструкцією. Адже виникла вона за прямою участю сталінських ідеологів Кремля без будь якого критичного аналізу поглядів попередників. Тому переконливі аргументи на користь належності княжого Києва до етнічної історії українців класиків української та російської історичної науки М.Костомарова, К.Кавеліна, М.Драгоманова, М.Грушевського, А.Кримського, В.Ключевського, М.Любавського, М.Покровського, П.Струве та ін. лишаються в силі. А доки перевірені часом аргументи останніх на користь української етнічної суті Південної Русі не спростовані, то сконструйована слухняною радянською наукою під проводом кремлівських ідеологів “давньоруська колиска трьох братніх народів” взагалі не має серйозних наукових підстав для існування в якості повноцінної наукової концепції.

Ще складнішими для розв'язання виглядають проблеми, що постають перед прибічниками існування в Київській Русі єдиного давньоруського етносу, у зв'язку з неузгодженістю їхніх поглядів на походження східних слов'ян, в т. ч. українців, з універсальними принципами етнічного розвитку середньовічної Європи. Адже більшість великих етносів Європи в зоні впливу Римської імперії народилися після її розпаду в V – VII ст., а в IX – X ст. створили свої перші держави. Ця універсальна схема підтверджує правоту М.Грушевського, який опускав коріння українців у раннє середньовіччя і вважав Київську Русь їх першою державою. Незрозуміло, чому українці є виключенням з цього правила і народилися не в ранньому, а в пізньому середньовіччі. З позицій прибічників пізньосередньовічного часу народження українців неможливо пояснити, чому поляки народилися в VI – VII ст., а їхні східні сусіди українці лише в XV ст.? Чим пояснити, що етно-історичні процеси на західному березі річки Сян випереджали аналогічні процеси на протилежному березі на 700 р.? Суперечливість пізньосередньовічної версії походження українців засадничим принципам сучасної етнології щодо етнічної історії народів Європи, є переконливим свідченням сумнівності головних постулатів офіційної радянської версії етногенезу українців, білорусів та росіян. За своєю суттю та генезою вона є черговою трансформацією російського історичного міфу, головною метою якого здавна було ідеологічне виправдання імперської експансії на землі сусідів.

Насаджувана адміністративно-поліційними методами у повоєнний час ідеологічна концепція давньоруської народності протрималася в радянській історичній науці майже 50 років тільки завдяки неможливості об'єктивної наукової дискусії з проблеми, що є наріжним каменем історичного фундаменту Російської імперії з найдавніших часів. Однак, Україна звільнилася від гніту останньої сім років тому. Чому ж українські історики все ще не наважуються дати фахову оцінку імперському міфу про колиску трьох братніх народів? Може традиційно чекаємо, що це зроблять за нас на її батьківщині в Москві? Марні сподівання, якщо врахувати погляди сучасних істориків Росії.

Вірність цьому імперському міфу епохи сталінізму зберігає переважна більшість істориків сучасної “демократичної” Росії. Зокрема, давньоруську народність визнавав Л.Гумільов²³, який вважав українців пізньою сумішшю русичів з татарами (!?). Виявляється, що під проводом Б.Хмельницького відбулася не національно-визвольна революція, а війна проти Західної Європи за возз'єднання з Росією. “Воссоединение с Россией спасло население Украины. Выбор оказался правильным (?). Украинцы оказались не в проигравше. Возможность сделать карьеру была практически у каждого. Весь XVIII в. украинцы этим и занимались”. Мабуть разом з І.Мазепою, П.Орликом та П.Полуботком. Ніби більшого щастя ніж будувати Велику Росію українцям годі й шукати. “Ни о какой дискриминации украинцев в составе России не было и речи”, – закінчує опис української ідилії в складі Російської імперії російський демократ-шестидесятник, властитель умів радянських студентів-істориків 70 – 80-х років Л.Гумільов²⁴.

Знаний російський археолог медієвіст В.Седов також прибічник давньоруської “колиски”, однак розміщує її в давньоруському місті. В своїй новій монографії 1999 р. “Древнерусская народность”²⁵, він розгортає цілу систему аргументів на користь існування в X – XIII ст. окремого східнослов'янського етносу, що нібито був творцем держави Київська Русь. Розглянемо деякі з них.

Особливо значну роль у справі єднання русичів дослідник відводить містам. “Основной восточнославянской этноязыковой общности было городское население, в сельской местности, видимо, прочно сохранялись диалектные различия”. За В.В.Седовим розпад давньоруського етносу на українську, російську та білоруську гілки стався внаслідок нищення міст татарами²⁶.

Урбанізаційні процеси в Західній Європі, як відомо, були потужнішими ніж у Східній. Однак за доби середньовіччя там не виникло ніяких суто міських етносів. Етнічна специфіка поляків, сербів, французів, англосаксів та інших народів Європи, що простежується з раннього середньовіччя, не була знівельована урбанізацією у XII – XVII ст. А якщо цього не сталося у Західній Європі, то чому це повинно відбутися на Русі? Уніфікація європейської міської культури та побуту свідчить лише про те, що вони перестають бути етнічними маркерами, а не про інтернаціоналізацію самих міщан. Побутова культура сучасних мешканців Лондону, Парижу та Берліну має незначні відмінності. Але від цього вони не перестають бути англійцями, французами, німцями. Тому уніфікація культури мешканців давньоруських міст не свідчить про втрату полочанами, новгородцями, суздальцями чи киянами їхньої етнічної специфіки. Остання вочевидь зберігалася не зважаючи на етнічну строкатість населення давньоруських міст. Адже від того, що у великих містах Європи, крім домінуючих представників основного етносу, здавна мешкають люди багатьох інших національностей, Париж, Берлін та Москва не перестали бути відповідно французьким, німецьким та російським містами.

Таким чином, погляд на давньоруські міста, як своєрідний тигель для переплавки різноплеменного населення Русі в єдину давньоруську народність потребує серйозної додаткової аргументації. Адже він не узгоджується з загальними закономірностями розвитку етнічних процесів в містах середньовічної Європи. Зазначимо безпрецедентність для світової етнології самого факту існування суто міських етносів.

Не зважаючи на строкатий етнічний склад у міських центрах Європи, як правило, зберігалася мова основного етносу. Тому твердження, що корінні мешканці княжого Києва говорили на якомусь інтернаціональному койне виглядає штучним. Чому тоді київські літописні топоніми XII ст. звучать по-українськи (річка Киянка, урочище Угорське, Печерськ і т.п.), а південноруські тексти XI – XIII ст. містять величезну кількість української лексики (рінь, парубок, призьба, кицька, ватра, плахта, оболонь, гілля, віття тощо)? Їм властиві суто українські мовні особливості, які відрізняють українську мову від російської та білоруської. Мається на увазі клична форма іменника (князю, брате, коню), дієслова на –ти (жити, нести), –мо (ходімо, віруємо), закінчення давального відмінку однини на -ові, -еві (князеві, коневі), перехід о, е в і (кінь, сніг, віз) тощо. На думку відомого лінгвіста і поліглота А.Кримського “Мова Наддніпрянщини та Червоної Русі XI віку – це цілком рельєфна, певно означена, яскраво-індивідуальна одиниця. І в ній надто легко і виразно можна пізнати прямого предка сучасної української мови, бо вона ж має в собі величезну частину сьогочасних українських особливостей”.

Потужним консолідуючим давньоруську народність фактором, на думку її прибічників, була єдина для Київської Русі давньоруська мова. Причому посилаються на праці відомого російського лінгвіста О.О.Шахматова. Останній, на відміну від багатьох сучасних лінгвістів (Ю.Шевельова, Г.Півторака, О.Тараненка та ін.), дійсно визнавав існування спільної для всіх східних слов'ян давньоруської мови. Однак він змушений визнати можливість її існування лише до виникнення держави Київська Русь, а саме до VII – IX ст. З X ст. “в історичну епоху... руська мова вже не була єдиною, вона розпалася на кілька наріч..., бо вже в найдавніших рукописах, писаних у Новгороді, помічаються різкі діалектні особливості, чужі київському півдню”²⁷. Отже сам “батько” концепції єдиної для східних слов'ян давньоруської мови О.О.Шахматов заперечував її існування в княжі часи. Тому вона ніяк не могла консолідувати давньоруську народність у X – XIII ст., як про це пише В.Седов.

Серед факторів, що спричинили злиття окремих племен у єдину давньоруську народність В.В.Седов називає княжу дружину, після служби в якій “дружинники возвращались в свои родные места уже не кривичами, северянами, хорватами, словенами или мерей, а русами”. Військові підрозділи в усіх країнах середньовічної Європи були інтернаціональними. Тим не менше Європа зберегла свою етнографічну строкатість. Не зважаючи на русифікуючий вплив радянської армії на новобранців, більшість чоловічого населення колишнього Радянського Союзу не втратила свого етнічного обличчя. Отже, не варто перебільшувати асимілятивний ефект княжої дружини, а тим більш досить аморфного і короткочасного народного ополчення Русі. Приблизно те саме можна сказати і щодо етноінтегруючої дії християнства, торгівлі, єдиної держави на її різноплемінне населення.

Дія християнства та торгівельних відносин на Західну Європу була більш тривала і потужніша ніж на Східну. Однак етнічна строкатість західної частини континенту збереглася. Чому ж вона повинна була знівелюватися на сході континенту? Тим більше, що інтегруюча дія Київської Русі фактично тривала лише одне сторіччя – з моменту її остаточного становлення в кінці X ст. до початку дезінтеграції на князівства після Любецького з'їзду 1097 р. Російська імперія та її радянська модифікація СРСР були незрівнянно потужнішими державами ніж Київська Русь, а їхні зусилля щодо етнічної уніфікації державного простору ні за тривалістю, ні за інтенсивністю тиску на підкорені народи і порівняти не можна з досить номінальним впливом княжого Києва на периферію держави. І якщо Російській імперії не вдалося протягом сотень років русифікувати підкорені етноси, то про повну етнічну консолідацію підвладних племен навкруги княжого Києва і говорити не варто.

А чи не ближчий до розуміння етнічних процесів у східнослов'янському середовищі інший російський історик академік В.Л.Янін, який вважає, що “произошел не распад единой народности Киевской Руси, а наоборот шел процесс сближения восточнославянских общностей. Хотя соединительные швы, как это сейчас видно, так и не заросли, несмотря на столетия совместной жизни”. Якщо у наш час “соединительные швы так и не заросли” і різниця між мовами та традиційними культурами українців та росіян за багатьма показниками не менша ніж між українцями та іншими народами Центральної Європи, то якими ж ці відмінності були майже тисяча років тому між різними за походженням народами на початку їх “совместной жизни” у складі Київської Русі? Інакше кажучи, а чи був взагалі той єдиний давньоруський етнос, якому присвячена остання книга видатного російського археолога-слависта В.В.Седова?

Твердими прибічниками давньоруської народності є переважна більшість сучасних російських медієвістів молодшої генерації, які вживають етноніми “русский, древнерусский, славяно-русский, российский” як синоніми. “В XI в. завершилось формирование новой этнической общности русские люди, древнерусской народности”, – пише В.Петрухін²⁸.

У вересні 1998 р. по радіо “Свобода” прозвучала серія програм під загальною назвою “Шесть России”. Радіопередача 8 вересня за участю російських істориків В.Петрухіна, В.Раєвського, І.Яковенко, В.Живова почалася словами одного з них: “Первая Россия это Киевская Русь”. Ну а далі киеворуська історія без будь яких застережень фігурувала як перший етап російської, а “русскими” називали усіх її персонажів від Володимира Великого до Бориса Єльцина. Прозвучало й красномовне твердження, що “русские при Петре I продолжили традиции русских времен крещения Руси”. Як кажуть, коментарі зайві.

Зараз прибічники “единой и неделимой” поширюють в Україні нову версію пріснопам'ятної “колиски братніх народів”. Її батько Ю.Шілов нещодавно повернувся з Москви, де очолював “научно-культурный центр Российского общенародного движения, которое выступает за объединение народов СССР в единое экономическое пространство и оборонный союз на территории бывшего СССР”²⁹. В його творах Україна – “самостийная Хохляндия”, С.Бандера та бандерівці – фашисти, а на літературу українською мовою в нього алергія³⁰. Себе він проголосив провидцем, Спасителем людства, а трипільську археологічну культуру, всупереч усім науковим фактам, – священною Ара-

тою, спільною державою слов'ян. Дарма, що ні в Україні, ні за її межами немає жодного археолога, який серйозно б ставився до екзотичних фантазувань згаданого “провидця” від “Российского общенародного движения” щодо трипільської культури³¹. Затаврувавши мало не всіх своїх колег, як зрадників слов'янських святинь та сionістів, прибічник “оборонного союзу на территории СССР” опускає колыску слов'янських народів в Україні на сім тисячоліть у глибину віків, що, звичайно, забов'язує слов'ян до єднання. Зрозуміло під чиєю егідою і проти кого. Україні знову пропонується повернутися в старе імперське стійло і звично плентатися за скрипучим, закривавленим возом московського імперіалізму в його віковому, безнадійному протистоянні цивілізованим країнам Європи.

Отже, нова генерація російських істориків, слідом за попередниками вперто тримається за вікопомну колыску трьох братніх народів. Тим часом аргументи знаних російських вчених старої школи (К.Кавелина, О.Преснякова, М.Любавського, М.Покровського, П.Струве та ін.) на користь початку етногенезу росіян з XII – XIV ст. лишаються в силі, чомусь не заслуговуючи на увагу їхніх співвітчизників. Останніх з часів монаха Феофіла та М.Карамзіна більше цікавить спадщина княжого Києва ніж етнічна історія власного народу. Ця 500-річна традиція великодержавної історичної думки не лишає надії дочекатися від російських колег критичного аналізу сталінської концепції та об'єктивного підходу до проблеми етногенезу східних слов'ян. То чи довго ще буде тривати мовчання українських ягнят-істориків зачарованих авторитетом великодержавних кремлівських етнологів?

¹Залізник Л.Л. Давньоруська народність: імперський міф чи історична реальність // Пам'ять століть. – № 2. – 1996.

²Покровский М.Н. Русская история. – Т. 1. – М., 1926. – С. 199.

³Карамзин Н.М. Предание веков. – М., 1988. – С. 39, 71.

⁴Грушевський М.С. Звичайна схема “русскої” історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства // Статті по славяноведенню. – СПб., 1904.

⁵Кавелин К.Д. Собрание сочинений. – Т.1. – СПб., 1897. – С. 598 – 600.

⁶Покровский М.Н. Возникновение Московского государства и “великорусской народности”. – М., 1932.

⁷Ключевский В.В. Курс русской истории. – М., 1925.

⁸Пыпин А. История славянских литератур. – Т. 1. – СПб., 1879.

⁹Пресняков А. Образование великорусского государства. – Петроград, 1918.

¹⁰Покровский М.Н. Русская история. – Т.1. – М., 1926. Он же. Возникновение Московского государства и “великорусской народности”. – М., 1932.

¹¹Струве П. Социальная и экономическая история России. – Париж, 1952.

¹²Мавродин В.В. Основные этапы этнического развития русского народа // Вопросы Истории. – № 4. – 1950.

¹³Там само.

¹⁴В институте истории Академии наук СССР // Вопросы истории. – № 5. – 1951. – С.137 – 139.

¹⁵Рыбаков Б.А. К вопросу об образовании древнерусской народности // Тез. докл. сотруд. ИИМК АН СССР. – М., 1951. Він же. Древние руссы. К вопросу об образовании ядра древнерусской народности // Сов. археология. – Вып. 17. – 1953. – С. 28 – 40. Третьяков П.Н. У истоков древнерусской народности. – М., 1953. Довженок В.И. К вопросу о сложении древнерусской народности // Докл. VI науч. конф. Института археологии АН УССР. – К., 1953. – С. 26, 27. Козаченко А.И. Давнерусская народность – общая этническая база русского, украинского и белорусского народов // Советская Этнография. – № 2. – 1954.

¹⁶Довженок В.И. К вопросу о сложении древнерусской народности // Докл. VI науч. конф. Института археологии АН УССР. – К., 1953. – С. 26, 27. Гуслистый К.Г. До питання про утворення української нації. – К., 1967. Котляр М.Ф. Історичне минуле українського народу і зарубіжні фальсифікатори. – К., 1974. Він же. Чого вони шукають у сивій давнині //Про справжнє обличчя українського буржуазного націоналізму. – К., 1974. Толочко П.П. Історична топографія стародавнього Києва. – К.,1970. Він же. Этническое и государственное развитие Руси XII – XIII вв.// Вопросы истории. – 1974. – № 2. Він же. Киев и Киевская Земля XII – XIII веков. – К., 1980. Він же. Чи існувала давньоруська народність? // Археологія. – № 3. – 1991. Він же. Київська Русь. – К., 1996. – С. 229 – 257.

¹⁷Треков Б.Д. Восточная Европа и упадок Золотой Орды. – М., 1975. – С. 14 – 20.

¹⁸Котляр М.Ф. “Щоб есми навіки всі єдино були” // Всесвіт. – 1979. – № 4. – С. 4.

¹⁹Пашуто В.Т. Давньоруська спадщина і історична доля східного слов'янства // Український історичний журнал. – 1982. – № 4. – С.78.

²⁰Федосеев П.Н. Київська Русь та її роль в історичній долі народів СРСР // Вісник АН УРСР. – 1982. – № 8. – С.3.

- ²¹Толочко П.П. Від Русі до України. – К., 1997. – С. 223.
- ²²Залізник Л.Л. Давньоруська народність: імперський міф чи історична реальність // Пам'ять століть. – № 2. – 1996. Він же. Від склавинів до української нації. – К., 1997. Він же. Де, як і коли виникла давньоруська народність // Пам'ять століть. – № 6. – 1998. Він же. Первісна історія України. – К., 1999. Він же. Давньоруська народність. Історія проблеми // Наукові записки НаУКМА. – Т.9. – Ч. 1. – К., 1999. Він же. Проблеми україногенези: чи застаріло “застаріле”? // Вісник НАНУ. – 1999. – № 7. Він же. Якщо росіяни лехіти, то чи була давньоруська народність? // Наукові записки НаУКМА. – Т. 18. – 2000. – С.55 – 64.
- ²³Гумилев Л.Н. От Руси к России. – М., 1992.
- ²⁴Там же. С. 293 – 298, 264, 265.
- ²⁵Седов В.В. Древнерусская народность. – М., 1999.
- ²⁶Седов В.В. Славяне в раннем средневековье. – М., 1995. – С. 382.
- ²⁷Шахматов А.А. Историческая морфология русского языка. – М., 1957. – С. 15.
- ²⁸Петрухин В.Я. Начало этно-культурной истории Руси IX – XI веков. – М., 1995. – С. 237, 245.
- ²⁹Шилов Ю. Победа. – Киев, 2000. – С.48, 54, 58.
- ³⁰Шилов Ю.А. Прародина ариев. – Киев, 1995. – С. 610 – 612.
- ³¹Археологія. – 1992. – № 4. – С. 110 – 147; Археологія. – 1995. – № 2. – С. 94 – 119 ; Археологія. – № 2. – 1966. – С. 103 – 120.

Leonid Zaliznyak. Ancient Russ Nationality: new version of old myth.

This article is devoted to dramatic history of formation of the so-called ancient Russ nationality. Historiographical analyses show that the concept of the ancient Russ nationality is the Soviet version of a very old empire myth. This is a typical ideological structure formed after the Second World War as a result of pressure of Kremlin ideologists on the Soviet historical science.